

Sost. M. I. Yumashev, B. A. Zhaleyko. – M.: Gosudarstvennoe izd-vo yuridicheskoy literatury, 1956. – 500 s.

24. Seleznev K. Sovetskiye lyudi na nemetskoj katorge / K. Seleznev // Pravda. – 1942. – 20 avgusta.

25. Sovetskiy Soyuz na mezhdunarodnykh konferentsiyah perioda Velikoy Otechestvennoy voyny, 1941–1945 gg.: Sbornik dokumentov. – T.4. Krymskaya konferentsiya rukovoditeley tryoh soyuznykh derzhav – SSSR, SShA i Velikobritanii (4–11 fevr. 1945 g.) / M-vo inostr. del SSSR. – M.: Politizdat, 1984. – 302 s.

26. Suhorukov I. O russkoy devushke v Kyolne / I. Suhorukov // Komsomolskaya pravda. – 1942. – 4 sentyabrya.

27. Ugolovnyy kodeks RSFSR: Ofitsialnyy tekst po sostoyaniyu na 1 noyabrya 1946 g. i s pril. postatelyno-sistematizir. mat-lov. – M.: Yuridicheskoe izd-vo MYU SSSR, 1947. – 224 s.

28. Ugolovnyy kodeks USSR: Ofits. tekst s izm. na 1-e iyunya 1942 g. i s pril. postatelyno-sistematizir. mat-lov. – M.: Yuridicheskoe izd-vo NK Yu SSSR, 1942. – 104 s.

29. Shulha Z. Ukrainske selianstvo ne bude u fashystskii nevoli / Z. Shulha. – Ufa: AN URSR, 1942. – 36 s.

Andriev A. S., the first deputy of municipal enterprise «Kyivblahoustrii» (Ukraine, Kyiv), andreevandrew@ukr.net

Ideological and propagandistic component in soviet politics of «displaced people» repatriation during the Second World War 1939–1945 years: Ukrainian context

The problem of position, role, ideological component and propaganda in soviet politics of displaced people repatriation from Ukraine during the period of the Second World War (1939–1945 years) is analyzed. The author, with particular focus on the importance of Ukrainian context of repatriation problem for the Union of Soviet Social Republics (USSR) leaders through the number of this national contingent and its ideological problematicity, separates main factors, that complicated or even assisted the agitation and propagandistic work with repatriated Ukrainians.

The factors, that added to the complexity to tasks of soviet propaganda among repatriants from Ukraine are mental, political and valued disintegration of people, and also their personal, more often oppositional, life experience in Germany; the factors that assisted to propagandistic work are the traditional and patriarchal family membership of Ukrainian rural people, that consisted of the greater part of displaced people from Ukraine, and also their informational deprivation, from which our compatriots suffered from were pointed out by the researcher.

Keywords: displaced people, repatriants, Ukrainians, repatriation soviet authorities, ideological and propagandistic activity.

Андреев А. С., первый заместитель директора коммунального предприятия «Киевблагостройство» (Украина, Киев), andreevandrew@ukr.net

Идеологическо-пропагандистская составляющая советской политики репатриации «перемещенных лиц» в период Второй мировой войны 1939–1945 гг.: украинский контекст

Анализируется проблема места, роли и значения идеологической обработки и пропаганды в советской политике репатриации перемещенных лиц из Украины в период Второй мировой войны (1939–1945 гг.). Подчеркивая особую важность украинского контекста репатриационной проблематики для руководства СССР из-за многочисленности этого национального контингента и его идеологической проблемности, автор выделяет основные факторы, которые усложняли, или же наоборот способствовали агитационно-пропагандистской работе с репатриантами-украинцами.

В числе факторов усложняющих задачи советской пропаганды среди репатриантов из Украины исследователь называет ментальную, политическую и ценностную дезинтеграцию этих людей, а также их собственный, чаще всего противоречивый, опыт жизни в Германии. В то же время благоприятными для пропагандистской работы оказались традиционный патриархальный уклад украинского крестьянства, составлявшего большую часть перемещенных лиц из Украины, и тотальный информационный голод, который переживали наши соотечественники в Германии.

Ключевые слова: перемещенные лица, репатриация, репатрианты, украинцы, советские органы репатриации, идеологическая и агитационно-пропагандистская деятельность.

* * *

УДК 377.3:530.1

Лаврут О. О.,
кандидат історичних наук, доцент, в.о. ректора
Донецького обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти (Україна, Слов'янськ),
lavrut.olga@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УРСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1940–Х – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНІ 1980–Х РОКІВ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ

До висвітлення нашого питання ми долучили доробки із різних галузей знань: історії, політології, педагогіки, мовознавства тощо. У кожній групі є дотичні теми. Автори першої групи зосередили свою увагу на суспільно-політичному та економічному становищі Української РСР в зазначений період. Праці присвячені відбудові втраченого потенціалу та створенні нового після Другої світової війни. Автори висвітлили їх як чинники впливу на культурний розвиток республіки.

Наша проблема тісно пов'язана із питанням розвитку освіти зазначеного періоду. Дослідники зупинились на її історіографічних, комунікативних, педагогічних аспектах тощо.

Окрему групу досліджень складають праці української еміграції, які засуджували політику комуністичної партії, котра виступала знярядом боротьби проти інакомислення та її учасників, створивши для цього потужну машину. Регіональна історія залишається актуальною. Вона, з одного боку, показує оригінальні явища, процеси, події, що відбувалися у різних кутках колишньої УРСР, з іншого – доводить про нерозривність та їх схожість із заальореспубліканськими.

Окрему групу досліджень склали роботи політологічного спрямування, автори яких проєктують відповідні явища та події на освітню та мовну сфери. Вони пов'язують глобалізаційні процеси із впливом на мову. Корисним та показовим є вивчення цього у країнах пострадянського простору. Праці, котрі присвячені історії освіти цього періоду висвітлювали її систему і розвиток педагогічної думки у радянську добу, радянізацію західноукраїнських земель, руїнацію, відбудову, відновлення мережі, труднощі та шляхи їх вирішення. Автори зупинились на реформах в освіті зазначеного періоду, в основному, кількісних показниках діяльності радянських педагогів. Вони охарактеризували нові підходи до висвітлення історії освіти в Україні, напрямки руху учнівської молоді.

На палітрах книг та періодичних видань обговорюються питання навчально-виховного процесу, що характеризували наш період.

Ключові слова: мова, мовна політика, навчальні заклади, праці, дослідники, проблеми.

Показовим у процесі історичного дослідження є звернення до попереднього досвіду, який узагальнює певні здобутки історіографічної спадщини з обраної проблеми, виокремлює раніше невивчене та окреслює перспективу подальшої роботи дослідника. Питання реалізації освітньої політики є показовим для будь-якої держави, оскільки мова йде про її майбутнє та подальшу долю молоді генерації, яка є потужним потенціалом задля забезпечення поступального розвитку країни.

Період у II половині 1940–х – I половині 1980–х років став епохальним, як і інші. Він характеризувався повенними труднощами, роками системної кризи тощо. Не проходило й десятиліття, коли уряд УРСР не шукав різні шляхи розвитку освіти. Проводячи паралелі із сучасністю, необхідно відмітити схожі вектори. Безперечно, Україна обрала шлях демократичних європейських реформ, проте досвід минулих років є неоціненним, до якого й звертаємось.

Метою нашого дослідження є вивчення історіографічної спадщини зазначеної проблеми шляхом реалізації таких завдань:

- виокремлення груп досліджень згідно із їх спрямуванням;
- характеристика кожної з них;
- аналіз проблем з погляду сучасності;
- зазначення перспектив дослідження.

До висвітлення нашого питання ми долучили доробки із різних галузей знань: історії, політології, педагогіки, мовознавства тощо. У кожній групі є дотичні

теми. Автори першої групи зосередили свою увагу на суспільно-політичному та економічному становищі Української РСР в зазначений період. Праці присвячені відбудові втраченого потенціалу та створенні нового опісля Другої світової війни. Автори висвітлили їх як чинники впливу на культурний розвиток республіки [1]. Оскільки, після закінчення війни населення чекало певних змін, сподіваючись на більш демократичне ставлення з боку радянської влади, а політика десталінізації носила половинчастий та непослідовний характер, у середовищі почав зароджуватись опозиційний, згодом – дисидентський рух за лібералізацію політичного, соціально-економічного та культурного життя. Українське населення заговорило про це з особливою гостротою на повні груди [2]. Так, фактично, проявився національний рух протесту. Саме цій тематиці присвячені доробки наших науковців [3]. Вони наголошували, що до нього приєдналися різні верстви населення республіки, він носив різноманітний характер [4]. Значну питому вагу серед активістів складала українська інтелігенція, студентство, учнівство [5]. Наша проблема тісно пов'язана із питанням розвитку освіти зазначеного періоду. Дослідники зупинились на її історіографічних, комунікативних, педагогічних аспектах тощо [6]. Серед таких авторів: Н. М. Гупан [7], В. М. Курило [8], Н. О. Лаас [9], І. Г. Мухіна [10], О. Г. Бажан [11, с. 103–111] та інші [12; 13].

Окрему групу досліджень складають праці української еміграції, які засуджували політику комуністичної партії, котра виступала зняряддя боротьби проти інакомислення та її учасників, створивши для цього потужну машину. Вони виступали проти антиукраїнської політики в політичній, економічній та культурній сферах. Останнє виявилось у протистоянні з російськомовним засиллям. У них наголошується на прямих запозиченнях з мови «старшого брата», засобах русифікації мови. Наслідками цього стали російщення науково-технічної термінології, механічне, сміхотворне продукування слів, застосування маловживаних в українській мові дієприкметників тощо. У збірці акцентувалось на тому, що громадська діяльність організацій в еміграції спрямована на захист української культури та історії, захист інтересів та життів українських митців. Вони звертались до уряду СРСР з вимогами пояснити де поділись українські письменники, котрі друкувались у 1930-х рр., а на початку 1950-х їх не стало. Значну увагу приділено дисидентському русі в УРСР та його визначним постатям [14].

Джерелами русизмів дослідники називали адміністративний тиск, заборони (введення російськомовних термінів на кшталт «Белград», «Ровно», «снаряд»), теоретичну затурканість дослідників, незнання досягнень української мови, відсутність доступу до джерел; т.зв. «перестраховка», коли автори вживали «безпечні слова», бо пам'ятали ще репресії. Навіть у перекладах зустрічалась значна кількість русизмів, у тому числі й у академічних виданнях, енциклопедіях («Дитяча енциклопедія», «Астрономія», «Кулінарія»). Русифікація полягала не лише у вживанні російськомовної термінології, але й вилученні україномовної. Фонетично правопис був порушений, що полягало у вилученні з української абетки «г» (ще у 1930-х рр.). Автори наголошували на ігноруванні та каліцтві рідної мови. Це призводило до того, що рідну мову перетворювали на суржик, неповноцінний жаргон. У прикрому становищі опинились українські митці,

котрі воліли сказати на повні груди красиво, але не могли добирати найдоцільніші мовно-літературні засоби. Дослідники характеризували заходи, спрямовані на русифікацію («зросійщення») УРСР, серед яких виділяли конференцію в Алма-Аті (1962 р.), де прийняли постанову «Русский язык и советское общество». 20–24 листопада 1962 р. у Москві відбулась конференція з національно-мовних питань. Питання обговорювалось і на Київській конференції 11–15 лютого 1963 р., де переважали доповіді про українську мову (близько 30). Її учасники акцентували на збільшенні вживання та застосуванні української мови. Зокрема, В. Чапленко наголошував на труднощах у боротьбі з русифікацією української мови, зупинився на розгляді питання про українську мову на V з'їзді письменників України, позитивно відгукувався про Івана Коляску, натомість – навпаки – про позицію І. Білодіда [15].

Беззаперечною складовою шкільної освіти є учительство. Його науковці розглядали з різних позицій [16]. Дослідники зупинились на тяжких наслідках Другої світової війни [17], його участі у відбудові суспільного та культурного життя, на власній самопожертві. Вони вивчали не лише як професійну [18], але й соціальну категорію, звертаючи увагу і на аналізі фактологічно-цифрового матеріалу, його переосмислення та інтерпретації [19]. Окрему групу досліджень складають праці про учителів та їх працю, творчість, і учнівство. Серед таких – доробки Л. М. Романець [20], І. О. Елліс [21], С. М. Лободи [22]. Роботи також присвячені суспільно-свідомому і підсвідомому, соціально-побутовому аспекту [23, с. 6–10; 24].

Регіональна історія залишається актуальною. Вона, з одного боку, показує оригінальні явища, процеси, події, що відбувались у різних куточках колишньої УРСР, з іншого – доводить про нерозривність та їх схожість із загальнореспубліканськими [25]. Зокрема, автори приділили увагу розвитку шкіл у західноукраїнському регіоні [26; 27, с. 92–95], Криму тощо [28], звертаючись до суспільно-політичних [29], культурних, релігійних аспектів [30, с. 3–5], зазначаючи про їх особливості та труднощі, які вони переживали [31].

Окрему групу досліджень склали роботи політологічного спрямування, автори яких проєктують відповідні явища та події на освітню та мовну сфери. Вони пов'язують глобалізаційні процеси із впливом на мову. Відбувається перегляд надбань людства. За допомогою усної, писемної мови ми сприймаємо навколишній світ. Ще О. Потебня писав, що за допомогою мови ми пізнаємо народ, а мова є його прикметою. До таких авторів належить і Л. П. Нагорна Автор зазначає про значну роль мови у консолідації народу та нації. Мова соціалізує нас у суспільство, про що зазначають лінгвісти. Мова захищає етнічний суверенітет і забезпечує міжпоколінні зв'язки, передачу духовного досвіду, виступає символом комунікації, у тому числі – за допомогою звуків, самовілів, є фундаментом пам'яті. Мова – індикатор лояльності, лакмусовий папірець, засіб демонстрації колишніх образ, джерело політичних змагань за вплив «свої – чужі».

Більше 20 років тому у сфері природничих наук перехід з російськомовної та україномовну термінологію відбувався важко. Схожі тенденції простежувались і в галузі інформаційно-комунікативних технологій. Протиборство Східного, Південного та Західного регіонів, культурно-мовна експансія стали одними із чинників

загрози територіальної цілісності та суверенності нашої держави. Частина роботи присвячена історичній долі нашої мови, починаючи із часів Русі, далі – імперська та радянська доба. У СРСР лінгвістика потрапила у список небажаних наук через погляди, що суперечили ідеолого–офіційним. Йшов процес запровадження і розширення російськомовної термінології. А після приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР почалося викорінювання галичанізмів з української мови (так зване «розгаличання»). На сьогоднішній день проблемою залишається суржик – засмічення русизмами, вульгаризмами (примітно, що автор не пише про інші суржикі, зокрема слова з румунської, польської тощо).

З 1989 р. змінився статус української мови. Проаналізувавши Закон, автор наголошує, що у ньому відсутнє поняття «нація», «український народ», не визначені позиції етнічності та громадянськості. Закон не вимагав знання української мови для державних службовців, був відсутній сам механізм його впровадження. Проте, позитивом є визнання цінності мови як національного надбання, неприпустимість мовної дискримінації. Автор відмічає, що у містах населення розмовляло російською мовою (повністю не можна з цим погодитись – авт.), у селах – українською. Дослідниця справедливо вказує на вузькість українського ринку періодичних видань, засилля російськомовних мас медіа, недостатнє фінансування або нераціональне використання коштів державного бюджету на розвиток культурної сфери [32]. Значний пласт робіт присвячений вивченню питання мовної політики у різних державах [33]. Корисним та показовим є вивчення цього у країнах пострадянського простору [34, с. 36–42; 35, с. 18–24].

Деякі – приділили увагу вирішенню питання у Балтійських країнах, зокрема – К. Вітман. Він вважає, що етнонаціональна політика у них є запорукою державного розвитку. Вона знайшла своє відображення у кадровій, мовній політиці, питанні отримання громадянства. Це модель етнонаціонального захисту та формування політичних націй. В основу її покладений мовний критерій. Важливим завданням залишається відновлення використання цих мов в освіті та новітніх технологіях. З метою збереження культурної спадщини у Конституції Естонії закріплено право на культурну автономію (Закон 1993 р.), про що автор зазначає як взірці! Культурну автономію мають право меншини, кількість яких перевищує 3 тисячі особи (німці, росіяни, шведи, євреї). Русифікаторська політика у Балтійському регіоні, яка була притаманна радянському періоду історії, мала реалізовуватись через виконання таких завдань:

- російськомовний монологізм для росіян, натомисть естонська мова – вивчалась добровільно;
- білінгвізм для корінних націй з розширенням вживання російської мови;
- асиміляція «третіх національностей» [36, с. 5–64].

Деякі автори зупинились і на термінологічних аспектах, зокрема – визначенні терміну «мова» [37]. Вони вивчили фактори впливу на мови, котрі включали в себе культурну вагу, характер соціальної бази, втручання політиків у її розвиток [38]. Дослідники торкнулись і інших дефініцій: «мовна політика», «мовна політика держави» [39]. Наприклад, С. В. Савойська надає дані опитування, котре проходило у деяких регіонах України, стверджуючи про бажання значного відсотку їх мешканців приєднатися

до Російської Федерації (від 33 до 10%). Вона називає Луганську, Донецьку, Одеську, Запорізьку та Харківську області. Вважаємо, що це певним штампом і популярною думкою про їх жителів. Дослідник має досить сучасне бачення проблеми цих регіонів, особливо, спираючись на події останніх років і агресію Російської Федерації, яка трактує діяльність України як «фашистської держави, котру підтримує Захід».

Автор пояснює термін «російщення». Це процес відбувався протягом довгих років на терені нашої держави, справедливо вважаючи його заходами, спрямованими на звуження вживання української мови та культури, поширення російської мови у навчальних закладах, насильницьке нав'язування російської культури. Зросійщення відбувалось трьома етапами, серед яких виділяє імперський, радянський та незалежницький. Всіх їх об'єднувала спільна мета – знищення українського народу, його історії, і перетворення народу на етнічну групу. Дослідник вважає, що мовно–політичні комунікації є надто політизованими, наполягаючи, що правдива інформація має врятувати світ від зла, жорстокості, брехні, сепаратизму. Тому, основою комунікації є порада, примирення, об'єднання усіх у спільній державі. Червоною ниткою одного із розділів доробку є висвітлення деструктивної інформаційної політики Російської Федерації щодо країн пострадянського простору, яка претендує на роль гегемона. С. В. Савойська наполягає на тому, що мовна політика має бути спрямована на консолідацію українського народу на ґрунті національної ідеї та порозуміння. Виробляючи мовне законодавство, автор наголошує на тому, що керманічам необхідно керуватись такими дефініціями як «діалог», «толерантність», «визнання» «аргументація», «патріотизм», «дискурс» тощо. У роботі наводиться нормативно–правове забезпечення мовної політики в Україні [40].

Метою одного із розділів книги став аналіз витоків функціонування одно– та багатомовності, спростування деяких міфів про безпроблемність існування декількох мов та багатомовності, можливі проблеми (Іспанія, Канада, Шотландія) та шляхи їх вирішення. Дослідник на противагу демократичним перетворенням у країнах Західної Європи, протиставляє політику СРСР, де відбувався «синтез в єдину культуру» без врахувань надбань інших народів. С. В. Савойська охарактеризувала мовну політику у країнах пострадянського простору. Деякі зарубіжні дослідники вважають: чим більше мов у державі, тим більше конфліктів між її носіями. Вони не розуміють, як Україна із мовно–політичними негараздами ухвалила «Європейську хартію регіональних мов або мов меншин». Дослідники вважають, що двомовність та багатомовність є роз'єднуючим фактором суспільства і рано чи пізно це здійсниться. Проте, на думку автора, жоден із зарубіжних дослідів не варто примірювати на Україну, бо це має не етнічний, а політичний характер. А мовна проблема – штучно створена та надто заполітизована. Автор зазначає, що на Сході та Півдні країни російська мова служить 90% населенню, з чим не можна погодитись. На Сході та в АР Крим етнічні росіяни підтримують інтереси Росії (а чи всі? – авт.) Дослідник вважає, якщо ввести дво– або багатомовність, то це загальмує формування політичної нації українців. Вважаємо, що це некоректне твердження, оскільки це питання відноситься до Нового

часу вітчизняної історії, що, наприклад, вивчається у шкільному курсі (9 клас). С. В. Савойська мимохіть зазначає, що «...на Сході і Півдні держави патріоти лише наразі народжуються...», тут не має патріотизму та поваги до мови. Ми не згодні з таким твердженням, оскільки територіальна ознака не є показником щодо формування й розвитку такої особистості. Ми є такими, і також вболіваємо за долю України, працюємо на її благо [40].

Аналізуючи досвід мовної політики, автор підводить деякі підсумки: по-перше, найстабільніша ситуація є там, де функціонує єдина державна мова; по-друге, країни, у яких дво- та багатомовність, мають певні проблеми; по-третє, чим більше держава дає прав територіальним утворенням, тим більше їх прагнення до самостійності та відокремлення; по-четверте, всі багатомовні держави не мають єдиної державної мови, спостерігається небажання вивчати мови інших регіонів, кантонів тощо; по-п'яте, мовно-політичні конфлікти можуть призвести до збройних (наприклад, Іспанія, Канада); по-шосте, держави розхитують автономії.

Автор виділила у роботі етапи розвитку мови у роки незалежності: 1991–96 рр., 1997–2004 рр., і 2005–2009 рр. На першому – політико-комунікативне поле належало російській мові у всіх регіонах, окрім західного, частково центрального, з'явилися нові предмети українознавчого спрямування, навчально-методична та художня література. У другому періоді змінилась ситуація не на користь української мови, що засуджує автор. Це призвело до нерівної боротьби двох мов, розколу суспільства. На третьому етапі мовне політико-комунікативне поле було незахищене від внутрішніх та зовнішніх посягань, спостерігалось умисне гальмування розвитку української мови та невисока комунікативна потужність функціонування української мови. Насьогодні автор вбачає можливим функціонування державної мови з підтримкою мов національних меншин. Мова має об'єднати все населення країни. При цьому, автор виділяє причини відсутності об'єднаних тенденцій: конфлікт між українськими демократичними силами та проросійськими; відсутність належної підготовки кадрів у гуманітарній освіті; незначний рівень інформаційно-комунікативної культури, незабезпеченість видруку україномовної продукції, що негативно впливає на формування свідомості населення, навички спілкування [40].

Праці, котрі присвячені історії освіти цього періоду висвітлювали її систему і розвиток педагогічної думки у радянську добу, радянізацію західноукраїнських земель, руйнацію, відбудову, відновлення мережі, труднощі та шляхи їх вирішення [41, с. 30–38]. Автори зупинились на реформах в освіті зазначеного періоду, в основному, кількісних показниках діяльності радянських педагогів [42]. Дослідники вивчили витоки і процес становлення національної школи, розвитку історії педагогіки, виховання підростаючого покоління у радянському соціумі. Вони охарактеризували нові підходи до висвітлення історії освіти в Україні [43], напрямки руху учнівської молоді [44; 45, с. 110–114].

Грунтовною працею стала робота Л. Д. Березівської, присвячена процесам реформування шкільної освіти в Україні протягом ХХ століття. Один із розділів характеризує наш період, проте у хронологічному вимірі він є ширшим. Дослідник дотримується стандартних тверджень та періодизації подій, що пов'язані із суспільно-

політичними критеріями. Автор наголошує, як і інші автори, що у повоєнний період основні зусилля, держави були спрямовані на відновлення мережі закладів освіти, характеризує навчальні плани із деяких дисциплін шкіл з різними мовами навчання, освітні трансформації, котрі відбулись у цей період. Складовою наступного періоду – десталінізації, дослідник вважає реформу щодо зміцнення зв'язку школи з життям. Період 1964–84 рр. – характеризує частковими змінами і наростанням стагнаційних явищ у шкільній освіті. Опісля – зародження демократичних змін у 1984–1991 р. та пошук нових шляхів розвитку освіти в УРСР [46].

Питання методологічного характеру стали теж надбаннями історіографії. Так, О. В. Сухомлинська зазначила основні тенденції, що відбувались у цей час в педагогічній науці. Вона пише про відкриття у методології; інтегрування наук, зокрема – біохімії, психолінгвістики. Окрім цього, наголошує, що провідною тенденцією досліджень стало включення до її структури історії проблеми, обрання локальних та індивідуальних проблем на фоні цілісності. Сучасні педагоги звертаються до спадщини репресованих та свідомо зорієнтованих українців, зокрема – Т. Лубенець, Б. Грінченка, О. Залужного та інших. Педагогічним дослідженням притаманний розгляд соціальних, національних, регіональних аспектів історії сім'ї, дитячих та юнацьких організацій. Автор зазначає про важливість у педагогічних працях звернення до особистості та впровадження особистісного та практикозорієнтованого підходу у роботі, використовуючи моделювання проблеми [47, с. 7–12].

На палітрах книг та періодичних видань обговорювались питання навчально-виховного процесу, що характеризували наш період. Так, проблеми індивідуально-диференційованого характеру освіти знайшли відображення, зокрема – і гендерних аспектів [48]. Автори відмічали, що протягом 1960-х років відбулись нововведення у педагогічній науці. Фахівці вивчали питання підвищення ефективності уроків та їх структури, зазначаючи і про відкриття кабінетів з вивчення передового педагогічного досвіду. У цей період на палітрах преси з'являються статті з критикою традиційних методів навчання, пропозиціями планування освітнього процесу та оновленої структури уроків. Так, Н. О. Соколова звернулась до досвіду Липецького педагогічного інституту, колектив якого спрямовував власну діяльність на системну урочну роботу з учнями. Однією із перших статей такого характеру стала робота К. Москаленко «Як має будуватись урок?», де зазначалось про необхідність зміни структури уроку, уникнення шаблонності у навчанні. Автор закликав до зміни системи оцінювання та опитування. Коли йшов комбінований урок, учитель контролював знання учнів, але лише протягом 5–6 хвилин. Саме так відбувався контроль їх знань. Потім йшов наступний етап уроку – вивчення нового матеріалу, який полягав у переказуванні матеріалу деякими учнями. Поставало питання: а як у інших учнів перевірити їх знання? Такі та схожі проблемні питання поставали серед педагогічної громадськості. Педагоги наполягали на раціональному використанні часу на уроці, який не повинен мати чітких обмежень у використанні того чи іншого методу, котрі можна урізноманітнити. Зокрема – наочними матеріалами, які напередодні готували педагоги та роздавали дітям. У статті К. Москаленко

наполягає на оцінюванні учня протягом всього уроку, а не лише оцінюванні перевірки домашнього завдання та контролі. Автор називає це «поурочним балом», який мав стимулювати учня. А самостійна робота дітей мала зменшити навантаження на виконання домашньої роботи та носити творчий характер.

Учителі Ростова спирались на розробки теорії уроку та досвід. Вони стверджували про мотивування діяльності на уроці, виступаючи за раціональне використання часу, поурочний бал та індивідуальну роботу учнів. В Українській РСР до цієї дискусії теж приєдналися педагоги, особливо можна виділити завідувача Харківського обласного відділу освіти М. Бойко, який стверджував про необхідність постійного розвитку учителя. З цією метою у Харківській школі №126 організовували диспути, конференції, обмін думками з педагогіки, філософії, психології, методики. Громадськість Львівщини, Кіровоградщини стали прибічниками поглядів, які спрямовувались на боротьбу зі схематизмами, штампами, врахуванні психологічних особливостей учнів. Створюючи позитивний клімат на уроці, учитель сам мав отримувати від нього задоволення [49, с. 115–120].

Питання виробничого навчання, яке набуло актуальності протягом кінця 1950-х – 1980-х років також обговорювалось серед науково-педагогічної громадськості [50]. Дослідники наголошували на браці відповідної матеріальної бази, робочих місць, спостерігалась формальність у процесі закріплення навчальних закладів. Тому, починаючи із 1980-х рр., робота зі втілення шкільної реформи в життя припинилась, знизилась кількість НВК, увага до поповнення матеріально-технічної бази закладів, згорнулась робота на навчально-дослідних ділянках та шкільних лісництвах. Учені характеризують понятійний апарат, методологічне забезпечення [41, с. 30–38]. Серед авторів – М. Я. Антоненко, який проаналізував законодавчі та нормативно-правові засади виробничого навчання в школах Української РСР у 1950–1980-ті рр. Його доробки присвячені змісту, формам виробничого навчання [44]. Автор зупинився і на гендерному аспекті проблеми. Він акцентує на позитивному та ціннісному ставленні школярів до праці та її надбань в процесі виробничого навчання [51]. Дослідники вивчали питання основних етапів трудової підготовки школярів у другій половині ХХ століття, підготовки молоді до праці в ході позаурочної, позашкільної діяльності і суспільно корисної роботи, діяльності учнівських навчально-виробничих бригад [52].

Мовознавці також вивчали дотичні аспекти, зокрема, історію мови [53], труднощі до її існування та функціонування [54], становлення і розвиток методики навчання української мови, підручникотворення тощо [55].

Таким чином, наша проблема є досить інформаційно насиченою. Їй приділяли увагу фахівці різних галузей, кожен з яких по-своєму підходив до її висвітлення. Загальною їх рисою стало вивчення історичних надбань реформ, котрі відбувались у освіті протягом зазначеного періоду. Дослідники звертались і до закордонного досвіду, проводили паралелі із вирішення тих чи інших питань у різних країнах. Значний пласт робіт має педагогічне спрямування, котрий присвячений вивченню історії, методики педагогічних досліджень, деяких аспектів питання. Політологічні, політичні та статистичні дослідження також стали значущими під час вивчення обраної теми.

Перспективою дослідження є аналіз та характеристика історіографічної спадщини проблеми з огляду на лінгвістичний, психологічний та інші аспекти.

Список використаних джерел

1. Україна крізь віки. У 13-ти тт. – К.: Альтернативи, 1998–1999. – Т.13: Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) / НАН України. Інститут історії України. – К.: Альтернативи, 1999. – 304 с.
2. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.) / НАН України. Інститут історії України. – К.: Рідний край, 2000. – 616 с.
3. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Український національний рух: основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-х – 1980-ті роки) / НАН України. Інститут історії України. – К.: Рідний край, 2000. – 232 с.
4. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Випробування вірою: Боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в другій половині 1950-х – 1980-х рр. – К., 2000. – 332 с.
5. Бажан О. Протестні акції населення Української РСР у другій половині 1950 – на початку 1960-х рр.: причини, інструментарій, діапазон // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – Х.: Видавництво «Права людини», 2013. – №1. – С.192.
6. Національне питання в Україні ХХ – початку ХХІ ст.: історичні нариси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-521-617-9/978-966-521-617-9.pdf>
7. Гупан Н. М. Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект): Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Н. М. Гупан; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2001. – 39 с.
8. Курило В. М. Освіта України і науково-технічний та соціальний прогрес: історія, досвід, уроки: моногр. / В. М. Курило, В. П. Шепотько. – К.: Деміур, 2006. – 432 с.
9. Лаас Наталія. Мовно-комунікативна сфера українського радянського суспільства часів пізнього сталінізму та хрущовського періоду: дослідження проблеми в англо-американській історіографії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/xxx/15/1/15.pdf>
10. Мухіна І. Г. Ціннісні доміанти радянського освітньо-культурного простору: монографія / І. Г. Мухіна; Укр. держ. ун-т фінансів та міжнар. торгівлі. – Х.: Майдан, 2013. – 365 с.
11. Бажан Олег. Мовний процес в Українській РСР в умовах початкового періоду десталінізації (1953–1955 рр.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2008. – №14. – С.103–111.
12. Кубайчук Віктор. Хронологія мовних подій в Україні (зовнішня історія української мови) [Текст] / Віктор Кубайчук. – К.: К.І.С., 2004. – 176 с.
13. Пхиденко І. С. Світоглядна політика в освітянсько-виховному процесі України 70-х – першої половини 80-х рр. ХХ століття (релігієзнавчий аспект): Автореф. дис... канд. іст. наук: 09.00.11 / І. С. Пхиденко; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2001. – 20 с.
14. Російщення України // Науково-популярний збірник. – К., 1992. – Видання Українського конгресового комітету Американської Ради оборони допомоги Україні. – 217 с.
15. Василь Чапленко. Мовна політика більшовиків в 1950–60-х рр. [Текст]: дослідж. й публіцистика / Василь Чапленко. – Чикаго: Укр. публіцистично-науковий ін-т, 1974. – 216 с.
16. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.). У 2-х книгах, 3-х частинах. – Кн.1, Ч.1–2 / Відп. ред. В. М. Даниленко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 351 с. (Серія «З історії повсякденного життя в Україні», т. II).
17. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко: У 3-х частинах. – Ч.3. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 336 с.
18. Ольга Коляструк. Олександр Коляструк (Вінниця). Проблема історії повсякденності в сучасній українській історіографії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-2464-02-3/6.pdf>
19. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України: монографія: у 2 т. Т.2. (1943–2007 рр.) / І. Л. Лікарчук. – К.: Вид. Ешке О. М., 2010. – 586 с.
20. Романець Л. М. Вчителі загальноосвітніх шкіл УРСР післявоєнного періоду (1945 – друга половина 1950-х років): соціальний статус та повсякденне життя: автореф. дис. ... канд. іст.

наук: 07.00.01 / Л. М. Романець; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 20 с.

21. Елліс І. О. Образ учителя в суспільно-культурному житті пізнорадянського суспільства 70–80-х рр. XX ст.: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / І. О. Елліс; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2011. – 20 с.

22. Лобода С. М. Педагогічна творчість учителя на шпальтах вітчизняної преси XX століття: протистояння ідей: монографія / С. М. Лобода; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2010. – 503 с.

23. Лук'янченко О. М. Вітчизняні педагоги минулого про шляхи підвищення кваліфікації вчителів / О. М. Лук'янченко // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – Х., 2001. – №25. – С.6–10.

24. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко; Ред.-упоряд. Н. О. Лаас; Авт. кол.: О. Г. Бажан, П. М. Бондарчук, В. К. Борисенко, О. В. Булгакова, В. М. Даниленко, П. І. Киричевський, В. О. Крушина, Н. О. Лаас, В. М. Мазур, М. К. Смольницька, Н. М. Хоменко, В. П. Швидкий, О. В. Янковська. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2014. – 697 с.

25. Сворац С. Д. Загальноосвітня школа західноукраїнського регіону в контексті суспільно-політичного життя другої половини 40-х – першої половини 60-х років XX століття: Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 / С. Д. Сворац; НАН України. Ін-т історії України. – К., 1999. – 34 с.

26. Сворац С. Д. Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944–1964 рр.) [Текст] / С. Д. Сворац. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 239 с.

27. Ковальчук І. В. Становлення української школи на Буковині у 1940–1960 рр. / І. В. Ковальчук // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» – 2013. – №2. – С.92–95.

28. Фоміна О. О. Розвиток українських шкіл у Криму (середина XX – початок XXI століття): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. О. Фоміна; Республ. вищ. навч. закл. «Крим. гуманіт. ун-т». – Ялта, 2009. – 20 с.

29. Олег Бажан. Що собою являла українізація Криму в 1950-х рр.? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7228-6/113.pdf>

30. Омельчук В. З історії русифікації шкільної освіти на Волині / В. Омельчук // Нова педагогічна думка. – 2013. – №2. – С.3–5.

31. Тхоржевська Т. Д. Православне виховання в історії педагогіки України: Моногр. / Т. Д. Тхоржевська; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. – К.: «Купріянова О. О.», 2005. – 412 с.

32. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. – К.: Світогляд, 2005. – 315 с.

33. Екологія мови і мовна політика в сучасному суспільстві: зб. наук. пр. / ред.: Б. М. Ажнюк; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Укр. бюро лінгв. експертиз. – К.: Вид. дім Д. Бураго, 2012. – 376 с.

34. Войтко О. Сучасна Європа: політика збереження багатомовності / О. Войтко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2013. – №1. – С.36–42.

35. Лопушинський І. П. Адаптація мовного законодавства України до стандартів Європейського Союзу: стан та перспективи врегулювання / І. П. Лопушинський // Педагогічні науки: зб. наук. пр. – 2011. – Вип.58. – С.18–24.

36. Вітман К. Мовна політика Естонії: джерела і наслідки застосування // Політичний менеджмент. – 2006. – №4. – С.55–64.

37. Мовна політика та мовна ситуація в Україні: аналіз і рекомендації / ред.: Ю. Бестерс-Дільгер. – 2-ге вид. – К.: Києво-Могилян. акад., 2010. – 363 с.

38. Чередник Ю. М. Модернізація державної мовної політики в Україні: теоретико-методологічний аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Ю. М. Чередник; Нац. акад. держ. упр. при Президенті України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. – Д., 2011. – 20 с.

39. Лопушинський І. П. Державна мовна політика в Україні (освітня аспект): навч. посіб. / І. П. Лопушинський; Херсон. нац. техн. ун-т. – Херсон: Олді-плюс, 2010. – 477 с.

40. Українська мова як державна: освіта, політика: Монографія / С. В. Савойська, В. Ф. Панібудьласка, А. М. Тугай; За редакцією С. В. Савойської. – К.: Вища шк., 2009. – 319 с.

41. Гупан Н. М. Нові підходи до висвітлення історії освіти в Україні в дослідженнях першої половини 90-х років XX ст. / Н. М. Гупан // Науковий вісник Південного державного педагогіч-

ного університету ім. К. Д. Ушинського. – О., 2000. – Вип.12. – С.30–38.

42. Луцик Д. Літопис педагогічної думки в Україні / Д. Луцик, Т. Логвиненко. – Дрогобич: Вид. фірма «Відродження», 1999. – 160 с.

43. Землянська В. Ф. Розвиток ідей гуманістичної педагогіки в початковій освіті України (друга половина XX століття): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / В. Ф. Землянська; Слов'ян. держ. пед. ун-т. – Слов'янськ, 2005. – 19 с.

44. Кузьменко В. В. Теоретико-методичні підходи до формування в учнів наукової картини світу в школах України (XX століття): монографія / В. В. Кузьменко. – Херсон: РІПО, 2010. – 463 с.

45. Мехеда А. М. Природоохоронний рух учнівської молоді у школах радянської України як складова природоохоронного просвітництва. (50–60-ті роки XX ст.) / А. М. Мехеда // Вісник Черкаського університету. – Серія Педагогічні науки. – 2009. – Вип.166. – С.110–114.

46. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті: монографія / Л. Д. Березівська; Ін-т педагогіки АПН України. – К.: СПД Богданова А. М., 2008. – 405 с.

47. Сухомлинська О. Методологія дослідження історико-педагогічних реалій другої половини XX ст. // Шлях освіти. – 2007. – №4. – С.7–12.

48. Петренко О. Б. Гендерний вимір шкільної освіти в Україні (XX століття): монографія / О. Б. Петренко; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2010. – 530 с.

49. Соколова Н. О. Питання структури уроку в педагогічних журналах 60-х років XX ст. // Педагогіка та психологія. Збірник наукових праць. – Харків, 2010. – Вип.36. – С.115–120.

50. Слюсаренко Н. В. Організація трудової підготовки учнів на Херсонщині (друга половина XX століття): Навч. посіб. / Н. В. Слюсаренко. – Херсон: Айлант, 2006. – 132 с.

51. Олярич О. В. Розвиток ідей професійної спрямованості навчання старшокласників у вітчизняній педагогічній думці (50–80 рр. XX ст.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. В. Олярич; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2009. – 20 с.

52. Антоненко М. Законодавча і нормативно-правова база виробничого навчання в школах Української РСР (50–80-ті роки XX ст.) / М. Антоненко // Рідна школа. – 2013. – №3. – С.32–36. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/rsh_2013_3_7.pdf

53. Яворська С. Т. Становлення і розвиток методики навчання української мови як науки (XVI – XX ст.): Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / С. Т. Яворська; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – 40 с.

54. Пономаревський С. Б. Українське шкільництво у Росії (1917–2010 рр.): монографія / С. Б. Пономаревський; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці, 2012. – 375 с.

55. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручничотворення у галузі початкової освіти України (1960–2000 рр.): Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Я. П. Кодлюк; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2005. – 38 с.

References

1. Ukrai'na kriz' viky. U 13–ty tt. – K.: Al'ternatyvy, 1998–1999. – T.13: Baran V. K., Danylenko V. M. Ukrai'na v umovah systemnoy' kryzy (1946–1980-i rr.) / NAN Ukrai'ny. Instytut istorii' Ukrai'ny. – K.: Al'ternatyvy, 1999. – 304 s.

2. Bazhan O. G., Danyljuk Ju. Z. Opozycja v Ukrai'ni (druga polovyna 50-h – 80-ti rr. XX st.) / NAN Ukrai'ny. Instytut istorii' Ukrai'ny. – K.: Ridnyj kraj, 2000. – 616 s.

3. Bazhan O. G., Danyljuk Ju. Z. Ukrai'ns'kyj nacional'nyj ruh: osnovni tendencii' i etapy rozvytku (kinec' 1950-h – 1980-ti roky) / NAN Ukrai'ny. Instytut istorii' Ukrai'ny. – K.: Ridnyj kraj, 2000. – 232 s.

4. Bazhan O. G., Danyljuk Ju. Z. Vyprovuvannja viroju: Borot'ba za realizaciju prav i svobod virujuchy v Ukrai'ni v drugij polovyni 1950-h – 1980-h rr. – K., 2000. – 332 s.

5. Bazhan O. Protestni akcii' naselejnja Ukrai'ns'koi' PCP u drugij polovyni 1950 – na pochatku 1960-h pp.: prychny, instrumentarij, diapazon // Z arhiviv VUChK-GPU-NKVD-KGB. – H.: Vydavnytvo «Prava ljudyjny», 2013. – №1. – S.192.

6. Nacional'ne pytannja v Ukrai'ni XX – pochatku XXI st.: istorychni narysy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-521-617-9/978-966-521-617-9.pdf>

7. Gupan N. M. Rozvytok istorii' pedagogiky v Ukrai'ni (istoriografichnyj aspekt): Avtoref. dys... d-ra ped. nauk: 13.00.01 / N. M. Gupan; In-t pedagogiky APN Ukrai'ny. – K., 2001. – 39 s.

8. Kurylo V. M. Osvita Ukrai'ny i nauko-technichnyj ta social'nyj progres: istorija, dosvid, uroky: monogr. / V. M. Kurylo, V. P. Shepot'ko. – K.: Demiur, 2006. – 432 s.
9. Laas Natalija. Movno-komunikatyvna sfera ukrai'ns'kogo radjans'kogo suspil'stva chasiv pizn'ogo stalinizmu ta hrushhovs'kogo periodu: doslidzhennja problemy v anglo-amerykans'kij istoriografii [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://history.org.ua/JournALL/xxx/15/1/15.pdf>
10. Muhina I. G. Cinnisni dominanty radjans'kogo osvityno-kul'turnogo prostoru: monografija / I. G. Muhina; Ukr. derzh. un-t finansiv ta mizhnar. torgivli. – H.: Majdan, 2013. – 365 s.
11. Bazhan Oleg. Movnyj proces v Ukrai'ns'kij RSR v umovah pochatkovogo periodu destalinizacii' (1953–1955 rr.) // Ukrai'na XX st.: kul'tura, ideologija, polityka. – Kyi'v: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2008. – №14. – S.103–111.
12. Kubajchuk Viktor. Hronologija movnyh podij v Ukrai'ni (zovnisnja istorija ukrai'ns'koi' movy) [Tekst] / Viktor Kubajchuk. – K.: K.I.S., 2004. – 176 s.
13. Phydenko I. S. Svitogljadna polityka v osvityans'ko-vyhovnomu procesi Ukrai'ny 70-h – pershoi' polovyny 80-h rr. XX stolittja (religijeznavchij aspekt): Avtoref. dys... kand. ist. nauk: 09.00.11 / I. S. Phydenko; In-t filos. im. G. S. Skovorody NAN Ukrai'ny. – K., 2001. – 20 s.
14. Rosijshhennja Ukrai'ny // Nauko-populjarnyj zbirnyk. – K., 1992. – Vydannja Ukrai'ns'kogo kongresovogo komitetu Amerykans'koi' Rady oborony dopomogy Ukrai'ni. – 217 s.
15. Vasyly' Chaplenko. Movna polityka bil'shovykiv v 1950–60-h rr. [Tekst]: doslidzh. j publicystyka / Vasyly' Chaplenko. – Chikago: Ukr. publicystychno-naukovyj in-t, 1974. – 216 s.
16. Povojenna Ukrai'na: narysy social'noi' istorii' (druga polovyna 1940-h – seredyna 1950-h rr.). U 2-h knygh, 3-h chastynah. – Kn.1, Ch.1–2 / Vidp. red. V. M. Danylenko. – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2010. – 351 s. (Serija «Z istorii' povsjakdenного zhyttja v Ukrai'ni», t. II).
17. Povojenna Ukrai'na: narysy social'noi' istorii' (druga polovyna 1940-h – seredyna 1950-h rr.): Kolektyvna monografija / Vidp. red. V. M. Danylenko: U 3-h chastynah. – Ch.3. – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2010. – 336 s.
18. Ol'ga Koljastruk. Oleksandr Koljastruk (Vinnycja). Problematyka istorii' povsjakdennosti v suchasnij ukrai'ns'kij istoriografii' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-2464-02-3/6.pdf>
19. Likarchuk I. L. Ministry osvity Ukrai'ny: monografija: u 2 t. T.2. (1943–2007 rr.) / I. L. Likarchuk. – K.: Vyd. Eshke O. M., 2010. – 586 s.
20. Romanec' L. M. Vchyteli zagal'noosvitnih shkil URSR pisljavojennoho periodu (1945 – druga polovyna 1950-h rokiv): social'nyj status ta povsjakdenne zhyttja: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / L. M. Romanec'; Cherkas. nac. un-t im. B. Hmel'nyc'kogo. – Cherkasy, 2010. – 20 s.
21. Ellis I. O. Obraz uchytelja v suspil'no-kul'turnomu zhytti pizn'oradjans'kogo suspil'stva 70–80-h rr. XX st.: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / I. O. Ellis; Hark. nac. ped. un-t im. G. S. Skovorody. – H., 2011. – 20 s.
22. Loboda S. M. Pedagogichna tvorchist' uchytelja na shpal'tah vitchyznjanoi' presy XX stolittja: protystojannja idej: monografija / S. M. Loboda; Lugan. nac. un-t im. T. Shevchenka. – Lugans'k, 2010. – 503 s.
23. Luk'janhenko O. M. Vitchyznani pedagogy mynulogo proshlaja pidvyshhennja kvalifikacii' vchyteliv / O. M. Luk'janhenko // Pedagogika, psihologija ta med.-biol. probl. fiz. vyhovannja i sportu. – H., 2001. – №25. – S.6–10.
24. Social'ni transformacii' v Ukrai'ni: piznij stalinizm i hrushhovs'ka doba: Kolektyvna monografija / Vidp. red. V. M. Danylenko; Red.-uporjad. N. O. Laas; Avt. kol.: O. G. Bazhan, P. M. Bondarchuk, V. K. Borysenko, O. V. Bulgakova, V. M. Danylenko, P. I. Kyrychevs'kyj, V. O. Krupyna, N. O. Laas, V. M. Mazur, M. K. Smol'nic'ka, N. M. Homenko, V. P. Shvydkyj, O. V. Jankovs'ka. NAN Ukrai'ny. Instytut istorii' Ukrai'ny. – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny, 2014. – 697 s.
25. Svorak S. D. Zagal'noosvitnja shkola zahidnoukrai'ns'kogo regionu v konteksti suspil'no-politychnogo zhyttja drugoi' polovyny 40-h – pershoi' polovyny 60-h rokiv XX stolittja: Avtoref. dys... d-ra ist. nauk: 07.00.01 / S. D. Svorak; NAN Ukrai'ny. In-t istorii' Ukrai'ny. – K., 1999. – 34 s.
26. Svorak S. D. Narodna osvita u zahidnoukrai'ns'komu regioni: istorija ta etnopolityka (1944–1964 rr.) [Tekst] / S. D. Svorak. – K.: Prava Jaroslavychiv, 1998. – 239 s.
27. Koval'chuk I. V. Stanovlennja ukrai'ns'koi' shkoly na Bukovyni u 1940–1960 rr. / I. V. Koval'chuk // Zbirnyk naukovyh prac' Hmel'nyc'kogo instytutu social'nyh tehnologij Universytetu «Ukrai'na» – 2013. – №2. – S.92–95.
28. Fomina O. O. Rozvytok ukrai'ns'kyh shkil u Krymu (seredyna XX – pochatok XXI stolittja): avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.01 / O. O. Fomina; Respubl. vyshh. navch. zakl. «Krym. gumanit. un-t». – Jalta, 2009. – 20 s.
29. Oleg Bazhan. Shho soboju javljala ukrai'nizacija Krymu v 1950-h rr.? [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7228-6/113.pdf>
30. Omel'chuk V. Z istorii' rusyfikacii' shkil'noi' osvity na Volyni / V. Omel'chuk // Nova pedagogichna dumka. – 2013. – №2. – S.3–5.
31. Thorzhevs'ka T. D. Pravoslavne vyhovannja v istorii' pedagogiky Ukrai'ny: Monogr. / T. D. Thorzhevs'ka; Kyi'v. nac. lingvist. un-t. – K.: «Kuprijanova O. O.», 2005. – 412 s.
32. Nagorna L. P. Politychna mova i movna polityka: diapazon mozhljyvojestj politychnoi' lingvistyky. – K.: Svitogljad, 2005. – 315 s.
33. Ekologija movy i movna polityka v suchasnomu suspil'stvi: zb. nauk. pr. / red.: B. M. Azhnyuk; NAN Ukrai'ny, In-t movoznav. im. O. O. Potebni, Ukr. bjuro lingv. ekspertyz. – K.: Vyd. dim D. Burago, 2012. – 376 s.
34. Vojtko O. Suchasna Jevropa: polityka zberezhennja bogatomnosti / O. Vojtko // Dyrektor shkoly, liceju, gimnazii'. – 2013. – №1. – S.36–42.
35. Lopushyns'kyj I. P. Adaptacija movnogo zakonodavstva Ukrai'ny do standartiv Jevropejs'kogo Sojuzu: stan ta perspektivy vreguljuvannja / I. P. Lopushyns'kyj // Pedagogichni nauky: zb. nauk. pr. – 2011. – Vyp.58. – S.18–24.
36. Vitman K. Movna polityka Estonii': dzerela i naslidky zastosovannja // Politychnyj menedzhment. – 2006. – №4. – S.55–64.
37. Movna polityka ta movna situacija v Ukrai'ni: analiz i rekomendacii' / red.: Ju. Besters-Dil'ger. – 2-ge vyd. – K.: Kyjevo-Mogyljan. akad., 2010. – 363 s.
38. Cherednyk Ju. M. Modernizacija derzhavnoi' movnoi' polityky v Ukrai'ni: teoretyko-metodologichnyj aspekt: avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.01 / Ju. M. Cherednyk; Nac. akad. derzh. upr. pry Prezidentovi Ukrai'ny, Dnipropetr. region. in-t derzh. upr. – D., 2011. – 20 s.
39. Lopushyns'kyj I. P. Derzhavna movna polityka v Ukrai'ni (osvitjans'kyj aspekt): navch. posib. / I. P. Lopushyns'kyj; Herson. nac. tehn. un-t. – Herson: Oldi-pljus, 2010. – 477 s.
40. Ukrai'ns'ka mova jak derzhavna: osvita, polityka: Monografija / S. V. Savojs'ka, V. F. Panibud'laska, A. M. Tugaj; Za redakcijeju S. V. Savojs'koi'. – K.: Vyshha shk., 2009. – 319 s.
41. Gupan N. M. Novi pidhody do vysvitlennja istorii' osvity v Ukrai'ni v doslidzhennjah pershoi' polovyny 90-h rokiv XX st. / N. M. Gupan // Naukovyj visnyk Pivdennoho derzhavnogo pedagogichnoho universytetu im. K. D. Ushyns'kogo. – O., 2000. – Vyp.12. – S.30–38.
42. Lucyk D. Litopys pedagogichnoi' dumky v Ukrai'ni / D. Lucyk, T. Logvynenko. – Drogobych: Vyd. firma «Vidrodzhennja», 1999. – 160 s.
43. Zemljans'ka V. F. Rozvytok idej gumanistychnoi' pedagogiky v pochatkovij osviti Ukrai'ny (druga polovyna XX stolittja): Avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.01 / V. F. Zemljans'ka; Slov'jan. derzh. ped. un-t. – Slov'jans'k, 2005. – 19 s.
44. Kuz'menko V. V. Teoretyko-metodychni pidhody do formuvannja u uchniv naukovoi' kartyny svitu v shkolah Ukrai'ny (XX stolittja): monografija / V. V. Kuz'menko. – Herson: RIPO, 2010. – 463 s.
45. Meheda A. M. Pryrodoohoronnyj ruh uchniv'skoi' molodi u shkolah radjans'koi' Ukrai'ny jak skladova pryrodoohoronnoho prosvitnytva. (50–60-ti roky XX st.) / A. M. Meheda // Visnyk Cherkas'kogo universytetu. – Serija Pedagogichni nauky. – 2009. – Vyp.166. – S.110–114.
46. Bereziv'ska L. D. Reformuvannja shkil'noi' osvity v Ukrai'ni u XX stolitti: monografija / L. D. Bereziv'ska; In-t pedagogiky APN Ukrai'ny. – K.: SPD Bogdanova A. M., 2008. – 405 s.
47. Suhomlyn'ska O. Metodologija doslidzhennja istoryko-pedagogichnyh realij drugoi' polovyny XX st. // Shlah osvity. – 2007. – №4. – S.7–12.
48. Petrenko O. B. Gendernyj vymir shkil'noi' osvity v Ukrai'ni (XX stolittja): monografija / O. B. Petrenko; Rivnen. derzh. gumanit. un-t. – Rivne, 2010. – 530 s.
49. Sokolova N. O. Pytannja struktury uroku v pedagogichnyh zhurnalah 60-h rokiv XX st. // Pedagogika ta psihologija. Zbirnyk naukovyh prac'. – Harkiv, 2010. – Vyp.36. – S.115–120.

50. Sljusarenko N. V. Organizacija trudovoi' pidgotovky uchniv na Hersonshyni (druga polovyna XX stolittja): Navch. posib. / N. V. Sljusarenko. – Herson: Ajlant, 2006. – 132 s.

51. Olejarnyk O. V. Rozvytok idei' profesijnoi' sprjamovanosti navchannja starshoklasnykiv u vitchyznjanij pedagogichnij dumci (50–80 rr. XX st.): avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.01 / O. V. Olejarnyk; Kirovograd. derzh. ped. un–t im. V. Vynnychenka. – Kirovograd, 2009. – 20 s.

52. Antonec' M. Zakonodavcha i normatyvno–pravova baza vyrobnychogo navchannja v shkolah Ukrai'ns'koi' RSR (50–80–ti roky XX st.) / M. Antonec' // Ridna shkola. – 2013. – №3. – S.32–36. [Elektronij resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/rsh_2013_3_7.pdf

53. Javors'ka S. T. Stanovlennja i rozvytok metodyky navchannja ukrai'ns'koi' movy jak nauky (XVI – XX st.): Avtoref. dys... d–ra ped. nauk: 13.00.02 / S. T. Javors'ka; Nac. ped. un–t im. M. P. Dragomanova. – K., 2005. – 40 s.

54. Ponomarevs'kyj S. B. Ukrai'ns'ke shkil'nyctvo u Rosii' (1917–2010 rr.): monografija / S. B. Ponomarevs'kyj; NAPN Ukrai'ny, In–t ped. osvity i osvity doroslyh. – Chernigiv, 2012. – 375 s.

55. Kodljuk Ja. P. Teorija i praktyka pidruchnykvtvorennja u galuzi pochatkovoi' osvity Ukrai'ny (1960–2000 rr.): Avtoref. dys... d–ra ped. nauk: 13.00.01 / Ja. P. Kodljuk; In–t pedagogiky APN Ukrai'ny. – K., 2005. – 38 s.

Lavrut O. O., Ph.D., Assoc., Acting Rector of Donetsk Regional Institute of Postgraduate Education (Ukraine, Slavyansk), lavrut.olga@gmail.com

The implementation of education policy in USSR in the second half of 1940 – the first half of 1980: historiography of the issue

To highlight this issue we've included completion of a variety of disciplines: history, political science, pedagogy, linguistics and so on. Each group has a relevant topic. The authors of the first group focused on the socio-political and economic situation of the Ukrainian SSR in the period. Works devoted to rebuilding the lost potential and later create a new World War II. The authors highlighted as factors of influence on the cultural development of the country.

Our problem is closely linked to the development of education given period. Researchers stopped its historiography, communication, educational aspects and more.

A separate group consists of research work Ukrainian exile, condemned the policy of the Communist Party, which advocated an instrument of struggle against dissent and its participants by creating this powerful machine. Regional History is important. It is, on the one hand, shows the original phenomena, processes, events that took place in different parts of the former USSR, the other – brings about the continuity and similarity of generalrespublications.

A separate group made up of research of political direction in which the authors project related events and developments in educational and linguistic fields. They associate globalization with exposure to the language. A useful and it is interesting to study this in the post-Soviet countries. Works that education on the history of the period covered by its system and the development of educational thought in the Soviet era, Sovietization of Western, destruction, reconstruction, restoration network, challenges and solutions. The authors stopped on reforms in the education given period, mostly quantitative indicators of Soviet teachers. They described new approaches to interpreting the history of education in Ukraine, the direction of movement of students.

The palette of books and periodicals discusses the educational process that characterized our time.

Keywords: language, languages politic, establishments of teaching, work, researchers, problems.

Lavrut O. A., кандидат исторических наук, доцент, и.о. ректора Донецкого областного института последипломного педагогического образования (Украина, Славянск), lavrut.olga@gmail.com

Реализация образовательной политики в СССР во второй половине 1940–х – первой половине 1980–х годов: историография вопроса

К освещению данного вопроса мы привлекли работы из разных областей знаний: истории, политологии, педагогики, языкознания и др. В каждой группе есть касающиеся темы. Авторы первой группы сосредоточили свое внимание на общественно-политическом и экономическом положении Украинской ССР в указанный период. Работы посвящены восстановлению утраченного потенциала и созданию нового после Второй мировой войны. Исследователи осветили их как факторы влияния на культурное развитие республики.

Наша проблема тесно связана с вопросом развития образования указанного периода. Исследователи остановились на ее историографических, коммуникационных, педагогических аспектах и т.д.

Отдельную группу составляют работы украинской эмиграции, которые осуждали политику коммунистической партии, которая выступала орудием борьбы против инакомыслия и ее участников, создав для этого мощную машину. Региональная история остается актуальной. Она, с одной стороны,

показывает оригинальные явления, процессы, события, которые происходили в разных уголках бывшей УССР, с другой – доказывает неразрывность и их сходство с общереспубликанскими.

Отдельную группу исследований составили работы политологического направления, авторы которых проектируют соответствующие явления и события на образовательную и языковую сферы. Они связывают глобализационные процессы с влиянием на язык. Полезным и показательным является изучение этого в странах постсоветского пространства. Труды, которые посвящены истории образования этого периода, освещали ее систему и развитие педагогической мысли в советские времена, советизацию западноукраинских земель, разрушение, восстановление сети, трудности и пути их решения. Авторы остановились на реформах в образовании указанного периода, в основном, количественных показателях деятельности советских педагогов. Они охарактеризовали новые подходы к освещению истории образования в Украине, направления движения учащей молодежи.

На пальтрах книг и периодических изданий обсуждаются вопросы учебно-воспитательного процесса, характеризующие наш период.

Ключевые слова: язык, языковая политика, учебные заведения, работы, исследователи, проблемы.

* * *

УДК 94(477.43/44)

Жалюк О. П.,
головний спеціаліст навчального відділу, Вінницька філія Київського інституту бізнесу і технологій (Україна, Вінниця), o.zhaliuk@yandex.ru

КУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ КЛУБНИХ ЗАКЛАДІВ ПОДІЛЛЯ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Висвітлюються особливості і постсоціалістичні тенденції культурно творчої діяльності клубних закладів Поділля в умовах державної незалежності України. На прикладі Хмельницької і Вінницької областей аналізується стан і проблеми організації культуротворчої діяльності, розвитку культурологічних проектів і самодіяльної художньої творчості. Підкреслюється невідповідність культурно-освітньої роботи клубних закладів подільського регіону духовним запитам та культурним інтересам людей. Автор приходить до висновку про незадовільний стан фінансового, матеріально-технічного і кадрового забезпечення базової мережі закладів культури клубного типу. Пропонує шляхи вдосконалення діяльності клубних закладів: збільшення різних видів фінансування, створення пільгових умов для меценатства; створення сприятливих умов для розвитку приватних закладів клубного типу; наповнення культурно-озіслівної роботи етнопіслявоєнного змістом, утвердженням здорового способу життя; стимулювання діяльності талановитих, активно працюючих творчих культурпрацівників.

Ключові слова: Поділля, клубні заклади, національно-культурне відродження, національна свідомість, культуротворча діяльність, народна творчість, художнє аматорство, кадри, мережа клубних закладів.

Утворення незалежної Української держави призвело до кардинальних змін у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства. Докорінні зміни суспільного ладу позначилися на формуванні принципово нових політичних, економічних, соціальних, духовно-культурних основ в державі. Характерними рисами нового українського державотворення, які впливають на духовно-культурне життя, стали політична багатопартійність, роздержавлення землі, приватизація державної і комунальної власності, створення нової фінансово-кредитної системи, поширення церковно-релігійної багатоконфесійності тощо.

Культурно-освітня робота як система духовної культури, духовно-культурного життя, масово-політичної і ідеологічної роботи та організації дозволила людям теж перетерпіла серйозні зміни в постсоціалістичний період. Реформації, що відбуваються на державному і місцевому рівнях негативно вплинули на зміст культурно-творчої діяльності клубних закладів, їх матеріально-технічне становище, кадровий потенціал. Загострюється неузгодженість між зростаючими вимогами суспільства до піднесення соціальної активності, національної свідомості мас і недостатньою діяльністю культосвітніх установ в цьому напрямку.